

Građa za život i rad o. Petra Filipovića.

Dr fra Juraj Božitković.

(Nastavak.)

II.

O. Petar Filipović veći dio života posveti uzgoju i prosvjeti franjevačkog podmladka u Sinju. Kao učitelj i uzgojitelj najviše se bavio čudorednim pitanjima. On sastavi dva moralna djela. Prvo je: »Kratko iztomačegnie zapovidii Regule svetoga patriarke Francescka. Skupglieno i slozeno za uvixbati istii zapovedii djake novicze, a navlastito bratju laike istoga reeda, provinczie prisvetoga Odkupiteglia u Dalmaczii po o. f. Petru Filippovichiu istee provincie ex-diffinitoru. U Mletczii MDCCL. Po Simunu Occhi, Z dopuschiengniem stariscinna. 16 a, 58 str.

U ovome djelcu protumačio ukratko pravilo sv. Frane. Njegovo je tumačenje namijenjeno novicama i braći laicima (str. 3.). Tumačenje je doslovno, temeljito, ali kratko. Na nekim je mjestima vrlo suženo (str. 6—18.; 46.; 47. i 48.), pače nepotpuno, jer ne tumači tri redovnička zavjeta. U tumačenju dvadeset i pet zapovijedi franjevačkoga pravila slijedi nazore strožih tumačitelja. Tako kaže, ako bi koji redovnik zanijekao posluš papi, da bi tri smrtna grijeha počinio (str. 6.). Ja mislim sa Marchantom¹ i Kazenbergerom² da bi počinio samo jedan smrtni grijeh, ali mnogo teži od prostih vjernika i ostalih redovnika drugih, starih redova. Kada se radi o neprimanju novaca, ne luči jesno materijalno od formalnoga doticanja novaca. Uopće slijedi on stroža tumačenja ove zapovijedi pravila sv. Franje (str. 6—11.). Ali valja priznati, da vrlo zdravo poima i tumači zapovijed sv. Frane o neulaženju braće u samostane koldrica (str. 1—20.) i o posluhu (str. 13—16.). U tumačenju neposjedovanja ne razlikuje, u čemu se imaju sinovi sv. Franje držati strožoga, a u čemu umjerenoga obsluženja (str. 24; 25). Nejasno se izražuje, od čega ima biti tunika braće, kada piše: »U kripost Regule jesu nam zabagnene kosugle od postava, takodjer od vune i postava, ili od same vune (?)« (str. 29.).

Tumačeći zabranu sv. Franje, da se nose postole bez prave potrebe, slijedi stroža mišljenja. Kako on tumači, što su u sebi

¹ Marchaut, *Expositio litteris in Regulam s. Francisci*, Venetiis 1715, str. 31: »Ita ut frater minor non obediens summo pontifici in materia sufficienti, tribus titulis peccat mortaliter.«

² Kazenberger, *Liber vitae seu compendiosa expositio litteralis in s. regulam s. P. Francisci*, str. 34: »Frater minor non obediens summo Pontifici, tribus titulis peccat mortaliter.«

postoli (str. 30—31.), mene to ne zadovoljuje. Ja držim u strogom smislu pravila, da su postoli (calceamenta) samo oni, koji pokrivaju cijelu nogu odozgo i odozdo kožom, a ne platnom ili drugom tkaninom, kako misli o. Petar Filipović (str. 30.). S ovim se mojim tumačenjem uostalom slaže najizvršniji tumačitelj i moralista pravila sv. Frane, uvaženi o Marchaut.³

Sv. Frano zabranjujući braći, da bez prave potrebe jašu, radi evandeoskog siromaštva, ta stroga zabrana prema slovu pravila sv. Frane odnosi se na konja, a može se protegnuti i na ostale životinje, koje su podesne za jahanje. Samo u posljednjem slučaju i manja potreba može oprostiti radovnika sv. Frane, da bez grijeha uzimlje jašiti. O. Petar Filipović ne praveći ovakove razlike uzimlje, da se svako jahanje na svakom živinčetu bez potrebe kao i na konju pravilom sv. Frane jednako zabranjuje (str. 41.). Umjereniji tumačitelji, kao Kerchove,⁴ Kazenberger⁵ i Marchaut⁶ sude blaže u naš prilog.

Na kraju ove knjižice o. Petar Filipović prilaže kratka, ali vrlo podesna, snažna i iskusna pravila za razmatranje. Molitva je uzdignuće pameti i srca k Bogu (str. 50.). Ona se dijeli na usmenu i mislenu. Misljena je ona vrst molitve, koja se »pameću čini«. Ova molitva jest jedan razgovor naše duše s Bogom (str. 51.). Da se izvede ovaj razgovor duše s Bogom, kako valja, treba da dotičnik odredi: 1. što će s Bogom govoriti; 2. da se u nazočnost božju stavi; 3. da se Bogu ponizno pokloni; 4. da prizove u pamet ono, što se čitalo; 5. da volju potakne u ljubavi prema tomu predmetu; 6. da vidi, je li tako dosada živio; 7. da pokara sama sebe, ako nije; 8. da stvori odluku zagrliti krjepost, a ostaviti manu.

U razmišljanju su djelovanja našega razuma: promišljanje, prikazanje i pokazanje; a volje: užganje, pokajanje i odluka.

Na svrhi mislene molitve onaj, koji razmišlja, ima: 9. zahvaliti Bogu, što je dotičniku dopustio, da se s njim udostojao govoriti; 10. pitati za oprostjenje radi nedostataka, koje je za mislene molitve počinio; 11. prikazati sama sebe i sve milosti, koje je za te molitve primio; 12. prositi od Boga milost, da može ispuniti sve one dobre odluke, koje je učinio.

³ *Expositio litteralis in Regulam s. Francisci, Venetiis 1715, str. 94:* »Portare calceamenta proprie dicit usum. Consueta (ait) pedum operimenta de corio videntur proprie calceamenta vocari, et portatio usum dicit.«

⁴ *Comentarii in Generalia Statuta, Ravennae 1743, str. 128 nn. 2, 3.*

⁵ Naznačeno djelo. *Ad s. Mariae Angelorum prope Assisium 1899, str. 85.*

⁶ Naznačeno djelo str. 124.: »Ex vi regulae in rigore, prohibetur tantum ne equo vel aliquo iumento iter faciamus.« Kerckhove [str. 128, n. 3]: »Alio iumento sine rationabili causa vehi, Regulae quidem contrariari, sed non ita stricte, sicut rigorese equitare, adeoque minor ad illud, quam ad hoc requiritur causa.«

O. Petar Filipović u izradi ovih pravila za razmišljanje pokazao se vrlo dubok i iskusan, religiozni uzgojitelj. U njima je opisao svoj postupak za mislene molitve. Ova pravila najvjerniji su odraz franjevačke metode u mislenoj molitvi, koja teži za tim, kako će oplemeniti obje moći u čovjeku: razum i volju pri razmišljanju vjerskih istina.

Drugo moralno djelo nalazi se u rukopisu u sinjskom, samostanskom arhivu. Ono je najbolje i najsavršenije djelo o. Petra Filipovića, s natpisom: »Interrogationes brevesque responsiones morales super decalogum a R. P. Petro Philippovich in unum collectae studiosae juventuti perutiles ac necessariae. Signi. A. D. MDCCLX. Spectat ad conventum s. Mariae Gratiarum Sign.« Format je knjige vezane u koži 19 × 14 cm., a ima 339 strana. — Krasopis je vrlo lijep i čitak; vlastoručan istoga uvaženog pisca: lako se čita i bez ikakve poteškoće.

O. Petar Filipović ovo je djelo sastavio, kad mu je bilo blizu 60 godina. Svrha mu je bila, da pouči mlade redovnike — svećenike u moralnom bogoslovlju.⁷ U uvodu označuje i dijeli bogoslovnju nauku na pozitivnu, ašetičnu, polemičnu, sholastičnu i moralnu (str. 3.). Oznake su svih tih bogoslovnih znanosti vrlo kratke i klasične. Odlikuju se osobitom bistrinom i tačnošću. Moralku označuje (str. 4.): »Moralno je bogoslovlje nadnaravna navika određena, da se prema njoj ravnaju uopće nadnaravni, moralni čini.«⁸ Samo pak djelo djeluje na 14. dijelova. Najprije raspravlja o čudorednom ili ljudskom činu. »Ljudski je čin, — veli on (str. 4.) — onaj, kojega čovjek čini ljudskim načinom, t. j. promišljeno i naumice s poznanjem svrhe«. Temelj ljudskih čina jest povoljito.⁹ »Povoljito je ono, što proističe od volje iz predhodnog spoznanja uma« (str. 5.). Ono može biti savršeno ili nesavršeno, upravno ili neupravno, po sebi ili u svom uzroku ili tumačenju (str. 5.).

Zatim radi o nepovoljitomu (str. 8.—11.) i zasluzi ljudskih čina (str. 11.—14.). U ovim pitanjima razvija običnu, katoličku nauku.

⁷ Naz. djelo, str. 336: »Ee benevole juvenis, tyroque confessor Breves interrogationes, et Responsiones Morales de actibus humanis, eorumque regulis, de virtutibus moralibus, ac theologis, et de decem praeceptis decalogi, quas maiori diligentia et brevitate qua potui ex multis actoribus, tam pro mea, quam tua utilitate in unum collegi, ac conscripsi. Fateor enim, quod in his scribendis, librisque legendis, licet prope sexagenarius, multum profecerim aliquidque didicerim. Carissime ergo frater obnix te deprecor, ut hoc compendiolum licet exiguum, licet tenue libenti, lubentique animo recipias diligenter percurras accurate perlegas, strenue memoriae mandas libros fusius de his tractatis consulas; et tandem me tibi tuis in orationibus commendatum habeas. Vale, et iterum vale. Fr. Petrus Philippovich servus.«

⁸ Nazn. dj. str. 4: »Theologia moralis est habitus supernaturalis ad actus morales supernaturales in genere dirigendos ordinatus.«

⁹ Nazn. dj. str. 5: »Voluntarium est illud, quod procedit a voluntate ex praevia cognitione intellectus.«

Na svrsi uči sa Dianom (Tom. 4. Tract. 5. Resol. 36), Gevadom de Bonomis (Pars 2. Fract. 2. cap. 4. n. 18 et 19) i Toletom (Lib. 6. c. 26), da dobra djela, koja vjernici čine, mogu se upriličiti i namijeniti dušama u čistilištu »si opera illa habeant aliunde annexum effectum supernaturalem ex opere operato« (str. 13.). Razlog tomu navodi, »jer takav učinak ex opere operato ne zavisi od zasluge ili dostojanstva lica, koje radi, nego o zaslugama Hristovim ili iz riznice crkve« (str. 13.).

Krasno raspravlja o grijesima (str. 14.). Za smrtni grijeh zatijeva se: potpuna pozornost, savršeno pristajanje i teška stvar (str. 15.). Od grijeha nas opravdava: neodređenost, strah i neznanje (str. 18.—21.). Grijesi se mogu počinuti samim činom ili od navike (str. 21.—22.). Prigode su često uzrokom mnogih grijeha (str. 22.—24.). Bližnjih prigoda grijeha treba da se svatko čuva. Grijesi se razlikuju brojem i po vrsti (str. 24.—25.). Različne okolnosti otežavaju ili ublažuju grijeh. One, koje otežavaju grijeh, često puta čine, da lagani po sebi grijesi postanu veliki. N. pr. ukrasti malo novaca siromahu, koji se nalazi u skrajnjoj bijedi (str. 26. do 28.; Layman, Lib. I. Tract. 2. c. 10). Zaključuje ovo pitanje: (Poenitens ergo necessario tenetur explicare in confessione totum numerum peccatorum saltem possibilem; speciem uniuscuiusque peccati, et circumstantias mutantes speciem, ac etiam aggravantes in infinitum. Ita sententia probabilior« (str. 25.).

Ljudski čini imaju pravilo, prema kojemu se moraju ravnati (str. 28.—40.). Unutarnje pravilo je: savjest, sinderesis, vjerojatnost. Vanjsko: zakoni, epikija, običaji (str. 41.—53.).

Ako čovjek moralno živi prema unutrašnjem i izvanjskom pravilu, postaje krjepostan. Četiri su moralne krjeposti: razboritost, pravednost, jakost i umjerenost (str. 53.—67.). O. Petar Filipović najbolje i najiscrpljivije raspravlja o pravednosti, njezinim integralnim krepostima i oprečnim manama.

Čovjek osim moralnih kreposti treba da ima bogoslovne, name vjeru, ufanje i ljubav. I o njima s oprečnim njihovim manama vrlo krasno raspreda (str. 67.—106.). Obzire se na naše okolnosti.¹⁰ Radeći o ljubavi prema bližnjemu daje izvrsna, praktična pravila za pomirenje s bližnjim (str. 92.—95.).

Deset zapovijedi Božjih temelj su i oslon svih drugih zakona. O. Petar Filipović počinje ih tumačiti (str. 107.—336.). Nakon kratkog uvoda (str. 107.) raspravlja o prvoj zapovijedi (str. 108. do 123.). Vrlo praktično opaža i navodi radeći o drugoj zapovijedi, koje su onda bile zakletve u našem narodu i koje ga vežu, kada se kune: »Xivotami moga. Zdravjami moga. Xivami diteta. Xivimi sinczi...« (str. 125.). O trećoj zapovijedi piše (str. 144.—149.), da

¹⁰ Naz. dj., str. 77: »Nostra autem natio Illyrica istas proferre blasphemias solet: Nijedna virro. Pasja virro.«

se ona temelji na naravnom zakonu, jer naravni zakon zahtijeva: »Moraliter aliquod tempus deputandum est ad vacandum divinis« (str. 144.). Opredjeljenje subote u starom zavjetu, to je Božja zapovijed; u novom nedjelja potječe iz apostolske predaje. Tko bi težak, težački posao radio u svečane, zapovjedane dane bez potrebe, o. Petar Filipović drži, da je jedan sat dovoljna materija, da bude težak i smrtni grijeh.¹¹

Vrlo zanimljivo raspravlja, kada radi o četvrtoj, Božjoj zapovijedi (str. 149.—157.), osobito o dužnostima starijih prema mladima i obratno. U petoj zapovijedi (str. 157.—174.), kada radi »de abortu«, drži se mišljenja starijih moralista, da se u muškom zametku nakon začeća ulio duh poslije 40 dana, u ženskom pak nakon 80 dana (str. 163.).

Silazi u dosta velike tančine, kad raspreda o svim vrstama i načinima grijeha, kojima se Bog može uvrijediti šestom i devetom zapovijedi. Ali svrha je bila o. Petru najplemenitija. On je naime htio time poučiti mlada ispovjednika, da može upoznati ovu najobičniju i najogavniju ljudsku zloću, te je uzmogne uspješno liječiti, davši mu zato zgodne pouke i naputke (str. 174.—212.).

Najopsežnija i najbolja su mu raspravljanja u moralci o sedmoj zapovijedi dekaloga (str. 212.—303.). Radi o kradi, pogodbama, okladama, povraćanju stvari i kamata. Pri rješavanju ovih pitanja pokazuje se jako naobražen i pun iskustva muž. U svemu ga vodi razbor, dalekovidnost, pronicavost, oštrina uma i pravednost. — Vazda pazi na naše prilike u Dalmaciji: »Doctores non conveniunt in determinanda gravitate vel levitate materiae... et importat nostra moneta hic in Dalmatia libras duas et aliquot solidos« (str. 214.; sr. 218.). Tako isto o ostavštini piše: »Sic quoque hic in Dalmatia pro locis in quibus non invenitur notarius, aut alia persona publica ad testamenta conficienda adest Constitutio idiomae italico, quae incipit: Coll' occasione etc. a Francisco Grimano die 2. novembris anno 1754. Spalati tunc provisoro generali edita; et a Senatu sub die 23. januarii eodem anno M. V. confirmata. In qua quidem Constitutione parochis, et capellanis tota cura praescribitur, ut duos, aut tres testes masculos in construendis testamentis adhibeant; vel si ipsi haberi non possunt, pro unoquoque mare duas feminas assumant« (str. 249.).

Novac kaže, da je »res sterilis« (str. 279.), ali prepušta dva uslova, kada se može dobit na nj primiti, naime »lucrum cessans« i »damnum emergens« (str. 279. i 256.—257.).

U osmoj zapovijedi (str. 303.—333.) vrlo krasno tumači uzroke, koji nas opravdavaju od restitucije dobra glasa i časti (str. 320. do 321.). »Poglaviti uzroci, koji nas opravdavaju od povraćanja

¹¹ Naz. dj. str. 149: »Laborem unius horae reputari gravem materiam. Quibus potius adhaerere debemus.«

dobrog glasa i časti, jesu ovi: nemogućnost, ponestanje štode, opraštanje sa strane onoga, koji je uvrijeđen, i uzajamna naknada« (str. 320.).

Uči, da je dopušteno služiti se anfibologijom u ovim slučajevima: »1. Kada prijeti nama ili bližnjemu kakva znatna štoda iz čistoga i jasnoga govorenja; 2. kada se pita o nekoj činjenici, koja ne spada niti se tiče onoga, koji pita; 3. kolikogod tko nedolično pita, niti možeš izbjegnuti odgovoru; 4. kadgod traži razlog djela mače poštena, da se učini skriveno« (str. 327.).

U desetoj i zadnjoj zapovijedi (str. 333.—336.) ukratko tumači i razlaže o mani lakomosti i kako se treba protivu njoj boriti.

Mnogo sam moralnih udžbenika vidio i pročitao, ali kraćega, sočnijeg, jezgrovitijeg, odmjerjenijeg, bistrijeg, pa i ljepšega da ima, na mali broj se namjerih. Velika je grehota, što nije o. Petar Filipović ovo svoje najsavršenije djelo, koje je plod njegovoga učiteljskoga rada, objelodanio mjesto prvoga. S ovom knjigom o. Petar Filipović pokaza se izvršnim poznavaoem moralnog bogoslovlja. U njegovoj knjizi odsijeva velika bistrina i lakoća, dubina i jedrina misli, ispravnost nauke i učenost, iskustvo i praktičnost. U njegovu priručniku može svaki svećenik naći u obliku upita i odgovora sva gotovo moralna, potrebna pitanja za život temeljito rješena. O. Petar Filipović navodi i poznaje u tančine najbolje moraliste svoje dobe, kao Navarra, Toleta, Suarez, Sancheza, Valenciju, Mastrius-a, Bonacinu, Reginalda, Marchanta, Dianu, Granadu, Sporeru, Scota, sv. Tomu, Reiffenstuela, Sotus-a, Vasqueza, Cordubu, Molinu, Lessius-a, De Luga i t. d. Na mene je tako krasan utisak ova knjiga učinila, da nemam riječi, da je dovoljno nahvalim. Sa ovim djelom o. Petar Filipović, vrijedni i radišni učenik starog i glasovitog Filipovića o. Jeronima, čiju ću studiju do malo na svjetlost iznijeti, zaslužuje odlično mjesto nesamo među našim bogoslovcima XVIII. stoljeća, nego i među stranima iste dobe.

Iz liturgike.

Misa prigodom 40-satnog klanjanja.

Da budu u potpunom skladu Instructio Clementina i prijašnje odredbe S. Rit. Congr. sa rubrikama novog Misala glede misa držanih prigodom 40-satnog klanjanja, S. Rit. Congregatio pod 27. aprila 1927. određuje:

1. Svečana zavjetna misa presv. Sakramenta ili za Mir dozvoljava se u one dane, kad je dozvoljena misa pro re gravi et publica simul causa prema rubrikama novog Misala tit. II. n. 3. T. i takva misa nije dozvoljena u: Dominicae I. cl., Vigiliae Nativ. Dni